

**ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΣ (ΚΛΙΜΑΤΙΚΟΣ) ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ
Ή
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΣ (ΚΛΙΜΑΤΙΚΟΣ) ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ;**

Σ.Ε. Δρίτσας

Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων, ΤΜΧΠΠΑ,
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 38334, Βόλος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Από την στιγμή που έχει γίνει συνείδηση πλέον σε παγκόσμια κλίμακα ότι οι κλιματικές αλλαγές θα προκαλέσουν τα προσεχή χρόνια αναγκαστικές μετακινήσεις πληθυσμών προς ασφαλέστερες κλιματικά περιοχές, σε αρκετά επιστημονικά άρθρα αναπτύσσεται ένας έντονος προβληματισμός σχετικά με τον ορισμό που θα πρέπει να δοθεί σε αυτούς τους ανθρώπους, πρόσφυγες ή μετανάστες, που αναγκάζονται να αφήσουν τις εστίες τους εξαιτίας των κλιματικών αλλαγών. Τα τελευταία χρόνια, το θέμα του ορισμού έχει απασχολήσει παγκοσμίως τους ειδικούς σε θέματα δικαιωμάτων του ανθρώπου επειδή, πέραν του επιστημονικού ενδιαφέροντος, τίθεται θέμα αναγνώρισης του καθεστώτος των ατόμων αυτών για την κατάλληλη και αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματός τους.

Η κατηγοριοποίηση αυτή εστιάζεται σε δύο όρους: «περιβαλλοντικός πρόσφυγας» ή «περιβαλλοντικός μετανάστης». Η Διεθνής Συνθήκη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες (1951) καθώς και το σχετικό Πρωτόκολλο (1967), ορίζει ότι «πρόσφυγας» είναι αυτός που διώκεται για να εγκαταλείψει την εστία του. Διαπιστώνεται, σήμερα, ότι η διεθνής κοινότητα εμφανίζεται αρνητική σε οποιαδήποτε διεύρυνση του ορισμού του πρόσφυγα ώστε να συμπεριλάβει την περιβαλλοντική διάσταση, επειδή θα κληθεί να εφαρμόσει το πλαίσιο προστασίας των πολιτικών προσφύγων στους «περιβαλλοντικούς πρόσφυγες ή μετανάστες».

Με αφετηρία τον παραπάνω ορισμό, στην παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια να προσεγγισθούν τα χαρακτηριστικά του «περιβαλλοντικού πρόσφυγα» ή «περιβαλλοντικού μετανάστη» με σκοπό την αποσαφήνιση του όρου.

Λέξεις κλειδιά: κλιματική αλλαγή, περιβαλλοντικός μετανάστης ή πρόσφυγας.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι πληθυσμιακές μετακινήσεις που προκαλούνται εξαιτίας των περιβαλλοντικών αλλαγών δεν είναι ένα νέο φαινόμενο. Από την αρχαιότητα, υπήρξαν πολλές περιπτώσεις μετακινήσεων πληθυσμού εξαιτίας του περιβάλλοντος. Ουσιαστικά, όμως από το 1970 και μετά άρχισαν να εμφανίζονται οι πρώτες συζητήσεις για την σχέση της μετακίνησης του πληθυσμού και της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, ενώ ταυτόχρονα η κλιματική αλλαγή έχει γίνει γίνονταν πραγματικά θέμα δημόσιας πολιτικής συζήτησης σε διεθνές επίπεδο.

Η σύνδεση του περιβάλλοντος με τις μετακινήσεις πληθυσμών σταδιακά έχει αρχίσει να κερδίζει έδαφος στη διεθνή επιστημονική βιβλιογραφία, την ίδια χρονική στιγμή που παραμένει άγνωστη στο ευρύ κοινό. Στην πραγματικότητα η αλλαγή στην αντιμετώπιση των θεμάτων της κλιματικής αλλαγής θα προσδιορίσει σε μεγάλο βαθμό την προσέγγιση της έννοιας των πληθυσμιακών μετακινήσεων.

Στην παρούσα εργασία, σε μια πρώτη φάση θα αναφερθούμε στην εξέλιξη, κυρίως κατά την τελευταία δεκαετία, των περιβαλλοντικών προσφύγων ή μεταναστών εστιάζοντας στις πρώτες μετακινήσεις πληθυσμών εξαιτίας των κλιματικών αλλαγών. Σε μια δεύτερη φάση θα προβληματιστούμε σχετικά με τη χρήση του όρου «περιβαλλοντικός πρόσφυγας ή μετανάστης», τα χαρακτηριστικά και τις ιδιαιτερότητές του. Στη συνέχεια θα παρουσιά-

σουμε τις προσπάθειες που έχουν αναληφθεί σε διεθνές επίπεδο για την θεσμική αναγνώριση και προστασία των περιβαλλοντικών προσφύγων ή μεταναστών και τέλος θα αναρωτηθούμε εάν πρέπει ή όχι να αναγνωριστούν και να προστατευτούν οι περιβαλλοντικοί πρόσφυγες ή μετανάστες

2. ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ Ή ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

Την τελευταία δεκαετία έχουμε διαπιστώσει, σε παγκόσμιο επίπεδο, την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης. Πολλοί παράγοντες έχουν συμβάλει σε αυτό: από τη μία πλευρά, η εύρη και όλο και περισσότερα συστηματική ενημέρωση σε παγκοσμία κλίμακα των αποτελεσμάτων της Διακυβερνητικής Διάσκεψης για το Κλίμα και από την άλλη, ο πολλαπλασιασμός των ατομικών πρωτοβουλιών, περιλαμβάνοντας και πρωτοβουλίες από διεθνώς αναγνωρισμένα άτομα όπως αυτή του πρώην αντιπρόεδρου των Ηνωμένων Πολιτειών Αλ Γκορ.

Την ίδια στιγμή που οι συνέπειες των κλιματικών αλλαγών είναι πλέον ορατές, ο όρος «περιβαλλοντικός πρόσφυγας ή μετανάστης» φαίνεται να έχει αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο του προσδιορισμού των αναγκαστικών μετακινήσεων εξαιτίας της περιβαλλοντικής αλλαγής. Οι πρώτες περιπτώσεις αναγκαστικών μετακινήσεων πληθυσμών εξαιτίας των κλιματικών αλλαγών έλαβαν μεγάλη δημοσιότητα και αφορούν:

- τα νησιά Cartaret στην Παπούα-Νέα Γουινέα όπου μετακινήθηκαν οι 1000 κάτοικοι το 2005.
- το χωριό Lateu στη νήσο Tegua του νησιωτικού συμπλέγματος Torres της Δημοκρατίας του Vanuatu όπου οι 100 κάτοικοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους το 2005.
- Το χωριό Shishmaref στη νήσο Sarichef της πολιτείας της Αλάσκα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής το οποίο θα μετακινηθεί εξολοκλήρου με τους 607 κατοίκους του αρκετά χιλιόμετρα προς τον νότο λόγω της διάβρωσης των εδαφών του.
- το νησί Lohachaga που βρίσκεται στο δέλτα του ποταμού Hooghly στον κόλπο της Βεγγάλης στην Ινδία όπου, οι 10000 κάτοικοι εγκατέλειψαν το 2006 τις εστίες τους λόγω της ανόδου της στάθμης της θάλασσας.

Μέχρι σήμερα, είναι ιδιαίτερα δύσκολο να προβλέψουμε με κάποιο βαθμό βεβαιότητας την ένταση του φαινομένου στο μεσο-μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Οι εκτιμήσεις σχετικά με τον αριθμό των ατόμων που θα πληγούν από τις κλιματικές αλλαγές και θα υποχρεωθούν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους, διαφέρουν σε πολύ σημαντικό βαθμό: για το Ινστιτούτο για το Περιβάλλον και την Ασφάλεια του Πανεπιστημίου του ΟΗΕ, οι περιβαλλοντικοί μετανάστες μέχρι το 2050 θα περιοριστούν στα 150 εκατομμύρια έναντι 200 εκατομμύρια σύμφωνα με την έκθεση του N. Stern (2006). Αντίθετα, οι προβλέψεις της ΜΚΟ Christian Aid (2007) εκτινάζουν τον αριθμό των περιβαλλοντικών προσφύγων στο 1 δισεκατομμύριο. Είναι φανερό ότι, δεν υπάρχουν ακόμα αξιόπιστες εκτιμήσεις και αυτό οφείλεται ως ένα βαθμό στο γεγονός ότι, οι διεθνείς οργανισμοί στην προσπάθειά τους να προσελκύσουν το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης διεθνώς, αναφέρονται κυρίως στις καταστροφικές επιπτώσεις των κλιματικών αλλαγών χωρίς να έχουν προχωρήσει σε αξιόπιστες εκτιμήσεις της έντασης του μελλοντικού φαινομένου. Αξίζει όμως να σημειώσουμε ότι, για πρώτη φορά η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρηματοδοτεί από το 2007 ερευνητικό πρόγραμμα, (EACH-FOR), με σκοπό την περαιτέρω ανάλυση της σχέσης μεταξύ της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και της μετανάστευσης καθώς και την εκτίμηση του αριθμού των μεταναστών που θα μπορούσαν να ενταχθούν σε αυτή την κατηγορία σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ουσιαστικά, όλες οι παραπάνω εκτιμήσεις αναφέρονται κυρίως σε περιοχές που είναι περισσότερο εκτεθειμένες στις συνέπειες των κλιματικών αλλαγών, και κυρίως στην άνοδο της στάθμης της θάλασσας: τέτοιες περιοχές είναι τα δέλτα των ποταμών και τα μικρά

νησιωτικά κράτη στον Ειρηνικό Ωκεανό. Επιπλέον, οι εκτιμήσεις αυτές δεν λαμβάνουν υπόψη τους τις προσπάθειες που γίνονται και τα μέτρα που παίρνονται σε διεθνές επίπεδο για τον περιορισμό των επιπτώσεων των κλιματικών αλλαγών, καθώς και τους πιθανούς μηχανισμούς προσαρμογής που μπορούν να αναπτυχθούν για την αντιμετώπιση των νέων περιβαλλοντικών δεδομένων. Εάν η συζήτηση για τους περιβαλλοντικούς πρόσφυγες προϋποθέτει αναγκαστικά την εξέταση του θέματος της κλιματικής αλλαγής, οι περιβαλλοντικοί πρόσφυγες ή μετανάστες όμως υπήρχαν και πριν την εμφάνιση και διαπίστωση των κλιματικών αλλαγών, όπως για παράδειγμα οι αναγκαστικές μετακινήσεις πληθυσμών εξαιτίας φαινομένων ερημοποίησης ή αποψίλωσης των δασών.

3. ΕΠΙΛΟΓΗ ΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΜΕΤΑΞΥ «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ» Ή «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ»

Δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι δεν υπάρχει σχέση μεταξύ μετανάστευσης και περιβάλλοντος. Η μετανάστευση προκαλείται είτε από τον συνδυασμό πολλών παραγόντων είτε από ένα μόνο παράγοντα, όπως για παράδειγμα από μια αιφνίδια περιβαλλοντική καταστροφή ή από μια βαθμιαία κλιματική αλλαγή. Εκείνο όμως που μπορούμε να ισχυριστούμε, όπως ήδη το αναφέραμε, είναι η δυσκολία προσδιορισμού του όγκου των πληθυσμιακών μετακινήσεων εξαιτίας των κλιματικών αλλαγών. Σύμφωνα με την διεθνή βιβλιογραφία, ο παράγοντας περιβάλλον παίζει σημαντικότερο ρόλο σε αρκετές μετακινήσεις πληθυσμών και τα τέσσερα προαναφερόμενα παραδείγματα είναι μια πραγματική ένδειξη της ύπαρξης (ή δυνητικής ύπαρξης) αυτής της ιδιαίτερης κατηγορίας μεταναστών οι οποίοι εξαναγκάζονται να εγκαταλείψουν τις εστίες τους, εξαναγκασμός που παρουσιάζεται κάθε φορά με διαφορετική ένταση.

3.1. Ορισμός του πρόσφυγας και του μετανάστη

Σύμφωνα με τη Διεθνή Αμνηστία, ο πρόσφυγας είναι εκείνος που βρίσκεται εκτός της χώρας καταγωγής του και κινδυνεύει πραγματικά να υποστεί παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του εξαιτίας της ταυτότητάς του ή των πεποιθήσεών του. Δεν μπορεί ή δεν θέλει να επιστρέψει επειδή η κυβέρνησή του δεν μπορεί ή δεν θέλει να τον προστατέψει. Εξαιτίας της δίωξης που μπορεί να αντιμετωπίσει, ένας πρόσφυγας δικαιούται να προστατευθεί από μια εξαναγκαστική επιστροφή στη χώρα καταγωγής του. Εκτός από τα δικαιώματα που έχουν όλοι οι άνθρωποι, ο πρόσφυγας δικαιούται αυτήν την προστασία, όπως επίσης και προστασία από δίωξη για παράνομη είσοδο, έγγραφα ταυτότητας και ταξιδιωτικά έγγραφα, και πρόσβαση σε μια μακροπρόθεσμη λύση. Αυτή μπορεί να είναι η ενσωμάτωση στη χώρα που του παρέχει άσυλο, η επανεγκατάσταση σε μια άλλη χώρα ή ο εθελούσιος επαναπατρισμός στη χώρα καταγωγής του, εφόσον αυτή γίνεται με ασφάλεια και αξιοπρέπεια.

Ο μετανάστης, σύμφωνα με τον ίδιο οργανισμό, είναι το άτομο που μετακινείται από ένα μέρος σε ένα άλλο. Είναι πιθανό να αναγκάζεται να φύγει επειδή φοβάται, λιμοκτονεί ή φοβάται πολύ για την ασφάλεια και προστασία της οικογένειάς του. Μπορεί να μετακινείται και οικειοθελώς. Είναι δυνατό να συμβάλουν πολλοί λόγοι σε μια τέτοια απόφαση. Οι μετανάστες είναι ανθρώπινα όντα και έχουν ανθρώπινα δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στη ζωή, στην ελευθερία από αυθαίρετη κράτηση, στην ελευθερία από βασανιστήρια, καθώς και σε ένα ικανοποιητικό βιοτικό επίπεδο.

Με βάση το άρθρο 1 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951, όπως τροποποιήθηκε από το Πρωτόκολλο του 1967, ο πρόσφυγας είναι «ένα πρόσωπο που, λόγω βάσιμου φόβου ότι θα υποστεί δίωξη για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, από συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα ή λόγω πολιτικών πεποιθήσεων, βρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του και αδυνατεί ή, εξαιτίας του φόβου του αυτού, είναι απρόθυμος να επωφεληθεί της προστασίας αυτής της χώρας, ή που δεν έχει την ιθαγένεια και είναι εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους διαμονής του, ως αποτέλεσμα των γεγονότων αυτών, αδυνατεί ή, εξαιτίας του φόβου του αυτού, είναι απρόθυμος να επιστρέψει σε αυτή».

Από τους παραπάνω ορισμούς προκύπτει ότι πρόσφυγας είναι εκείνος που ουσιαστικά υποχρεούται να μετακινηθεί εκτός της χώρας προέλευσής του, ενώ ο χαρακτηρισμός του μετανάστη δεν είναι τόσο συγκεκριμένος εφόσον αφορά άτομο το οποίο, είτε υποχρεούται να μετακινηθεί είτε μετακινείται οικιοθελώς εντός της χώρας καταγωγής του ή ακόμα και εκτός των συνόρων αυτής.

Ο όρος του «περιβαλλοντικού πρόσφυγα» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά κατά την δεκαετία του '70 από τον L. Brown ενώ το 1985, στο πλαίσιο της έκθεσης του Προγράμματος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον, ο El-Hinnawi εξετάζοντας την σχέση μεταξύ κλιματικών αλλαγών και πληθυσμιακών μετακινήσεων εξαιτίας της εκτεταμένης ξηρασίας στην ζώνη της Σαχέλ, ορίζει τους περιβαλλοντικούς πρόσφυγες ως τα άτομα εκείνα που είναι αναγκασμένα να εγκαταλείψουν τις εστίες τους, είτε προσωρινά είτε μόνιμα, εξαιτίας μιας περιβαλλοντικής καταστροφής που θέτει σε κίνδυνο την επιβίωσή τους ή που έχει καταστρέψει σε σημαντικό βαθμό τις συνθήκες διαβίωσής τους. Ο ορισμός αυτός δέχθηκε αρκετές κριτικές εξαιτίας του γεγονότος ότι πρόκειται για ορισμό ιδιαίτερα διευρυμένο και ως εκ τούτου, χάνει τη σημασία του.

Οι Suhrke και Visentin (1991) προτείνουν την διάκριση μεταξύ «περιβαλλοντικού πρόσφυγα» και «περιβαλλοντικού μετανάστη». Ειδικότερα ο «περιβαλλοντικός μετανάστης» αποφασίζει απόλυτα λογικά και επιλέγει ελεύθερα να εγκαταλείψει την εστία του επειδή σημειώνεται προοδευτική επιδείνωση του περιβάλλοντος». Αντίθετα ο «περιβαλλοντικός πρόσφυγας, ως ένα μέρος του πληθυσμού ή της κοινωνικής ομάδας, είναι αναγκασμένος να μετακινηθεί, εξαιτίας μιας ξαφνικής φυσικής καταστροφής που προκαλεί ανεπανόρθωτες επιπτώσεις στο περιβάλλον της περιοχής που διαμένει». Μερικοί επιστήμονες, περισσότερο ριζοσπαστικοί, υποστηρίζουν ότι δεν θα πρέπει να χρησιμοποιείται ο όρος του «πρόσφυγα» επειδή δημιουργεί σύγχυση στο καθεστώς που διέπει τους πολιτικούς πρόσφυγες (McGregor, 1995, Hugo, 1996). Ορισμένοι άλλοι υποστηρίζουν ότι πρέπει αποκλειστικά να χρησιμοποιείται ο όρος «περιβαλλοντικός μετανάστης» επειδή στην περίπτωση των κλιματικών αλλαγών η επιδείνωση του περιβάλλοντος της πληγείσας περιοχής οδηγεί στη δραματική υποβάθμιση του οικονομικού ιστού της, γεγονός που αποτελεί την κυριότερη αιτία μετακίνησης του πληθυσμού (Swain, 1996, USCR 2002). Πιο πρόσφατα, εμφανίστηκε και ο όρος του οικο-μετανάστη (Wood, 2001) που αναφέρεται στην συνδυασμένη δράση των δυνάμεων της κλασικής οικονομίας και των περιβαλλοντικών αλλαγών. Οι οικο-μετανάστες συγκρίνουν τις συνθήκες διαβίωσης της περιοχής που διέμεναν με τις νέες συνθήκες της περιοχής υποδοχής.

Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες προτιμά να χρησιμοποιεί τον όρο του «μετακινούμενου πληθυσμού» όταν αναφέρεται στους «περιβαλλοντικούς πρόσφυγες», επειδή υποστηρίζει ότι ο όρος «πρόσφυγας» χρησιμοποιείται καταχρηστικά από την διεθνή κοινότητα γιατί η νομική έννοια του όρου αυτού προσδιορίζεται επακριβώς στην Συνθήκη της Γενεύης για τους μετανάστες (1951).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, θεωρούμε ότι, ο όρος του «περιβαλλοντικού μετανάστη» είναι ο καταλληλότερος επειδή περιλαμβάνει τα ουσιαστικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την μετακίνηση πληθυσμού εξαιτίας μιας περιβαλλοντικής καταστροφής: εντός ή εκτός συνόρων, υποχρεωτικά ή οικιοθελώς, προσωρινά ή οριστικά.

3.2. Ορισμός και διάκριση των περιβαλλοντικών μεταναστών

Την τελευταία δεκαετία έχουν δοθεί αρκετοί ορισμοί για τους περιβαλλοντικούς μετανάστες χωρίς ωστόσο να μπορούμε να ισχυριστούμε ότι κάποιος από αυτούς έχει κυριαρχήσει στην διεθνή επιστημονική βιβλιογραφία. Η συντριπτική πλειοψηφία των ορισμών βασίζεται στο ότι οι μετακινήσεις πληθυσμών προκαλούνται από τις περιβαλλοντικές αλλαγές. Σε πρόσφατη μελέτη, η Διεθνής Οργάνωση Μετανάστευσης ορίζει ως εξής τους περιβαλλοντικούς μετανάστες:

«Περιβαλλοντικοί μετανάστες καλούνται τα άτομα ή οι ομάδες ατόμων που, για λόγους ανυπέβλητης βίας σχετικά με μια ξαφνική ή βαθμιαία περιβαλλοντική αλλαγή που έχει επηρεάσει ή θα επηρεάσει αρνητικά την ζωή τους ή τις συνθήκες διαβίωσής τους,

εξαναγκάζονται να εγκαταλείψουν τις εστίες τους ή επιθυμούν να εγκαταλείψουν αυτές, προσωρινά ή οριστικά, και που μετακινούνται είτε εντός των συνόρων είτε εκτός αυτών».

Θεωρείται όμως αναγκαία η διάκριση μεταξύ αιφνίδιων και βαθμιαίων περιβαλλοντικών αλλαγών (Gemenne, 2007). Η αιφνίδια περιβαλλοντική αλλαγή προκαλεί την αιφνίδια μετακίνηση του πληθυσμού. Στην περίπτωση αυτή που ο πληθυσμός δεν έχει τον χρόνο να αποφασίσει για το αν θα φύγει ή θα μείνει, δεν έχει άλλη επιλογή από το να εγκαταλείψει την εστία του. Αντίθετα η βαθμιαία αλλαγή δίνει τον απαραίτητο χρόνο ώστε να προετοιμαστεί κατάλληλα ο προς μετακίνηση πληθυσμός.

Η δεύτερη διάκριση (Gemenne, 2007) αφορά τον βαθμό έντασης του υποχρεωτικού χαρακτήρα της μετακίνησης: ο μετανάστης έχει την επιλογή είτε να παραμείνει στην εστία του είτε να απομακρυνθεί από αυτή. Εάν δεν έχει τον χρόνο να αποφασίσει (για να φύγει ή για να μείνει), τότε δεν έχει άλλη επιλογή από το να εγκαταλείψει την εστία του. Η κλιματική αλλαγή και κατά συνέπεια η άνοδος της στάθμης της θάλασσας, έστω και αν πρόκειται ουσιαστικά για ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα που εξελίσσεται βαθμιαία, θα προκαλέσει, σε πολλές περιπτώσεις, αναγκαστικές μετακινήσεις πληθυσμών, αποκλείοντας οποιαδήποτε άλλη πιθανότητα, όπως για παράδειγμα της παραμονής. Επομένως, είναι σαφές ότι υπάρχει άρρηκτη σχέση μεταξύ των υποχρεωτικών πληθυσμιακών μετακινήσεων και των αιφνίδιων περιβαλλοντικών καταστροφών, σχέση που διαταράσσεται από την κλιματική αλλαγή που εξελίσσεται βαθμιαία σε βάθος χρόνου.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο είναι η πηγή πρόκλησης των κλιματικών αλλαγών καθώς και το μέγεθος ευθύνης του ανθρώπου. Στο σημείο αυτό μπορούμε να δώσουμε τρία παραδείγματα:

- Ένα πυρηνικό ατύχημα (π.χ. Τσερνομπίλ) μπορεί να προκαλέσει ραδιενεργό νέφος, η κατεύθυνση του οποίου εξαρτάται από την φορά των ανέμων που επικρατούν την συγκεκριμένη χρονική στιγμή στην περιοχή όπου εκδηλώθηκε το πυρηνικό ατύχημα.
- Οι συνέπειες ενός σεισμού, ως φυσικό φαινόμενο, είναι άμεσα συνδεδεμένες με την ποιότητα κατασκευής των κτιρίων στην πληγείσα περιοχή.
- Η καταστροφή μιας δασώδους περιοχής από μια πυρκαγιά μεγάλης έκτασης, ως φυσικό φαινόμενο λόγω της παρατεταμένης ξηρασίας, μπορεί να προκαλέσει μετακίνηση του πληθυσμού εξαιτίας των κατεστραμμένων οικιών στην περίπτωση που αυτή η περιοχή κατοικείται.

Όπως προκύπτει από τα τρία παραδείγματα, είναι δύσκολο σε ορισμένες περιπτώσεις να διακρίνουμε μεταξύ μιας καθαρά φυσικής καταστροφής που προκαλείται αποκλειστικά από φυσικά αίτια και μιας φυσικής καταστροφής που προκαλείται ή/και επηρεάζεται από ανθρωπογενή αίτια.

Τελικά, δύο είναι οι βασικές κατηγορίες μετανάστευσης: οι προγραμματισμένες μεταναστεύσεις που αποφασίζονται από τον προς μετακίνηση πληθυσμό εξαιτίας μιας περιβαλλοντικής αλλαγής που εξελίσσεται βαθμιαία και τις υποχρεωτικές μεταναστεύσεις όπου οι άνθρωποι αναγκάζονται να μετακινηθούν εξαιτίας πολιτικών, οικονομικών προβλημάτων καθώς και από την πρόκληση μιας αιφνίδιας περιβαλλοντικής καταστροφής.

3.3. Χαρακτηριστικά και συνιστώσες προσδιορισμού του περιβαλλοντικού μετανάστη

Η ποικιλομορφία των περιβαλλοντικών καταστροφών, ο τρόπος διάδοσής και πραγματοποίησής τους, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οποιαδήποτε περιοχή στον πλανήτη μπορεί να πληγεί οποιαδήποτε στιγμή. Η περιβαλλοντική καταστροφή συμβαίνει σε έναν συγκεκριμένο τόπο μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή και πλήττει αδιακρίτως το σύνολο του πληθυσμού που διαμένει σε αυτή την περιοχή. Επομένως, η περιβαλλοντική καταστροφή έχει δύο χαρακτηριστικά: είναι «συλλογική» και «τυφλή» (Magniny, 2008).

Οι επιπτώσεις της φυσικής καταστροφής στον πληθυσμό της πληγείσας περιοχής εξαρτώνται από τα διαστρωματικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού. Έτσι, για παράδειγμα οι ασθενείς εισοδηματικά πληθυσμιακές ομάδες διαμένουν κυρίως σε υποβαθμισμένες περιοχές που είναι αδιαμφισβήτητα περισσότερο ευάλωτες στα φυσικά φαινόμενα (Magniny, 2008). Τέτοιες περιοχές είναι κυρίως οι παρόχθιες (οι πλημμύρες του Κηφισού ποταμού πριν μερικά χρόνια που έπληξαν τα νότια υποβαθμισμένα προάστια της Αθήνας) καθώς και οι περιοχές που βρίσκονται περιμετρικά των βιομηχανικών περιοχών (περιοχές στο Θριάσιο Πεδίο). Αντίθετα, οι μεσαίες και μεγάλες εισοδηματικά πληθυσμιακές ομάδες διαμένουν σε αναβαθμισμένες περιοχές, με καλύτερη και οργανωμένη δόμηση, περιοχές απομακρυσμένες από τις περιβαλλοντικά επιβαρυνόμενες βιομηχανικές ζώνες. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε ότι τα πλεονεκτήματα των αναβαθμισμένων περιοχών μπορούν να εκμηδενιστούν από την ένταση ή την βιαιότητα του φυσικού φαινομένου.

Επομένως, ο συνδυασμός των δύο εννοιών, από τη μια η περιβαλλοντική καταστροφή και από την άλλη ο πληγείς πληθυσμός, επιβεβαιώνει την επιλογή μας ως προς την χρήση του όρου του περιβαλλοντικού μετανάστη ο προσδιορισμός του οποίου βασίζεται σε τρεις κυρίες συνιστώσες:

α) Περιβαλλοντική καταστροφή

Όταν μια περιοχή απειλείται να πληγεί ή έχει ήδη πληγεί από μια περιβαλλοντική καταστροφή, η συνέπεια είναι η υποχρεωτική μετακίνηση του τοπικού πληθυσμού. Η ποσοτικοποίηση του φαινομένου εξαρτάται από το χαρακτήρα της περιβαλλοντικής καταστροφής, δηλαδή εάν πρόκειται για αιφνίδια ή βαθμιαία καταστροφή (Magniny, 2008). Στην πρώτη περίπτωση μπορούμε να ποσοτικοποιήσουμε τις επιπτώσεις και επομένως τον πιθανό κίνδυνο που διατρέχει η συγκεκριμένη περιοχή. Αντίθετα όταν μια περιβαλλοντική καταστροφή είναι βαθμιαία, όπως για παράδειγμα η άνοδος της στάθμης της θάλασσας, που παρεμβαίνει η παράμετρος χρόνος, δεν προκαλεί την αιφνίδια και μαζική μετακίνηση του πληθυσμού της πληγείσας περιοχής, αλλά δημιουργεί, κατά την διάρκεια της εξέλιξης του φαινομένου, μικρές ομάδες οι οποίες με την πάροδο του χρόνου αυξάνονται και οδηγούν τελικά στη μαζική υποχρεωτική έξοδο από την πληγείσα περιοχή.

β) Πληγείσα περιοχή

Από την στιγμή της οικολογικής καταστροφής, δεν μπορούμε πλέον να μιλούμε για πληγέντες στον πληθυντικό. Το άτομο είναι συγκλονισμένο από την καταστροφή που του συνέβη, άτομο ενταγμένο σε ένα σύνολο (Magniny, 2008). Όλα τα άτομα που συγκροτούν αυτό το σύνολο έχουν πληγεί από την καταστροφή αλλά δεν είναι δυνατόν να θεωρηθούν ως μεμονωμένα άτομα. Στη περίπτωση μιας φυσικής καταστροφής ο όρος του ατόμου αγνοείται και θεωρείται ως ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά των πληγέντων από μια φυσική καταστροφή. Το άτομο εξαφανίζεται εντός του συνόλου και θα προσλάβει εκ νέου το χαρακτηριστικό της ατομικότητας όταν θα επανέλθει το περιβάλλον σε φυσιολογική κατάσταση.

Όπως αναφέραμε πιο πάνω η περιβαλλοντική καταστροφή πλήττει ή θα πλήξει μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή. Το σύνολο λοιπόν του πληθυσμού που διαμένει σε αυτή τη συγκεκριμένη περιοχή τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή θα πληγεί από την φυσική καταστροφή. Πρόκειται για ένα φαινόμενο τυφλό που πλήττει αδιακρίτως -συλλογικά- όλα τα άτομα που συνθέτουν το σύνολο (Magniny 2008).

γ) Μετακίνηση του πληθυσμού

Ο τοπικός πληθυσμός της πληγείσας ή της απειλούμενης περιοχής από την φυσική καταστροφή υποχρεούται να μετακινηθεί από τις εστίες του, επειδή είτε βλέπει το φυσικό περιβάλλον να έχει ήδη καταστραφεί είτε προβλέπει ότι θα απειληθεί εξαιτίας του φυσικού φαινομένου. Σε αυτή την περίπτωση έχει να επιλέξει μεταξύ της παραμονής στην ήδη κατεστραμμένη ή απειλούμενη περιοχή θέτοντας πιθανότατα σε κίνδυνο τη ζωή του, και της μετακίνησης. Επομένως, θα κατευθυνθεί προς μια ασφαλή περιοχή που γεωγραφικά

ευρίσκεται εκτός της περιμέτρου της ήδη κατεστραμμένης ή απειλούμενης περιοχής. Ουσιαστικά, δεν πρόκειται για ελεύθερη επιλογή αλλά για επιλογή κατευθυνόμενη από το αίσθημα της επιβίωσης. Δύο είναι τα ερωτήματα που τίθενται για τον προς μετακίνηση πληθυσμό: προς ποια περιοχή; και για πόσο χρονικό διάστημα; Επομένως, οι μετακινήσεις πληθυσμών ενσωματώνουν δύο διαστάσεις: την χωρική διάσταση και την χρονική διάσταση (Magniny, 2008).

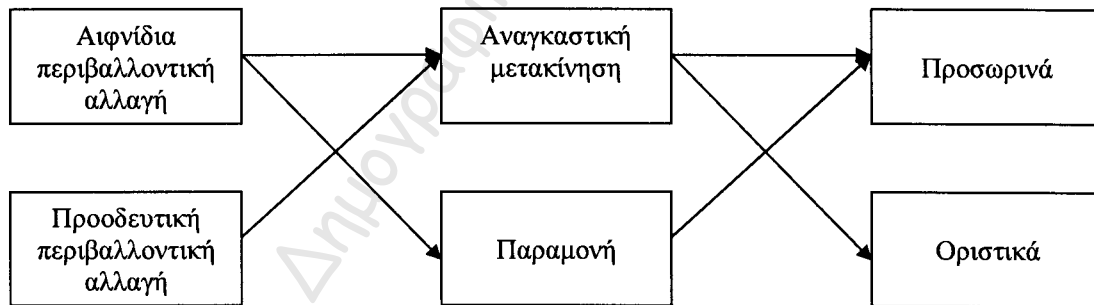
Χωρική διάσταση:

Η μετακίνηση του πληθυσμού είναι ανάλογη του μεγέθους της περιβαλλοντικής καταστροφής ή απειλής καθώς και της έκτασης της πληγείσας περιοχής. Είναι εξαιρετικά δύσκολο να προβλεφθεί το μέγεθος της μετακίνησης πριν την πραγματοποίηση και ολοκλήρωση της φυσικής καταστροφής, καθώς και οι επιπτώσεις που θα έχει στον μετακινούμενο πληθυσμό.

Χρονική διάσταση:

Η χρονική διάρκεια της μετακίνησης του πληγέντος πληθυσμού, από την στιγμή που έχει ολοκληρωθεί η περιβαλλοντική καταστροφή, διακρίνεται σε προσωρινή και σε οριστική. Με την προσωρινή μετακίνηση του πληγέντος πληθυσμού υπάρχει δυνατότητα επιστροφής στις εστίες τους, όταν είναι εφικτή η αποκατάσταση του περιβάλλοντος εντός εύλογου διαστήματος, επειδή το προσωρινό είναι τόσο ελαστικό που μπορεί να μετατραπεί σε οριστικό. Ο πληθυσμός που έχει μετακινηθεί επιθυμεί σε αυτήν την περίπτωση την επιστροφή στις εστίες του εξαιτίας των παραδοσιακών, κοινωνικών και πολιτιστικών δεσμών που έχει με την πληγείσα περιοχή. Αντίθετα, η οριστική μετακίνηση του πληγέντος πληθυσμού σε άλλη ασφαλή περιοχή αφορά μια αιφνίδια ή βαθμιαία περιβαλλοντική καταστροφή που έχει προκαλέσει εκτεταμένες και τις περισσότερες φορές ανεπανόρθωτες ζημιές, δηλαδή όταν ουσιαστικά πρόκειται για ένα μη αναστρέψιμο γεγονός.

Σύμφωνα με τα παραπάνω προκύπτει το ακόλουθο συνοπτικό διάγραμμα:

Σχήμα 1. Διαγραμματική αναπαράσταση των χαρακτηριστικών και των συνιστωσών προσδιορισμού του περιβαλλοντικού μετανάστη

4. ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΘΕΣΜΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

Ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία παρατηρούμε την εμφάνιση πολλών δράσεων και πρωτοβουλιών σχετικά με την αναγνώριση και την προστασία των περιβαλλοντικών προσφύγων. Ειδικότερα, οι δράσεις των ΜΚΟ, των οικολογικών οργανώσεων, καθώς και των οργανώσεων για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εστιάζονται στην προστασία των περιβαλλοντικών προσφύγων. Στην Ευρώπη, αρκετές πολιτικές δράσεις έχουν αναληφθεί προς αυτή την κατεύθυνση. Το 2006, η Συνέλευση του Ευρωκοινοβουλίου κατέθεσε στο Συμβούλιο της Ευρώπης πρόταση αναγνώρισης νομικού καθεστώτος των περιβαλλοντικών προσφύγων. Ως εξέλιξη αυτής της πρότασης, η Επιτροπή μεταναστεύ-

σεων και πληθυσμού του Συμβουλίου εξετάζει ένα προσχέδιο ευρωπαϊκής συνθήκης για τους περιβαλλοντικούς μετανάστες. Τον Μάρτιο του 2008 ο Υπάτος Εκπρόσωπος της ΕΕ αρμόδιος για θέματα εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνέταξαν από κοινού μια έκθεση την οποία υπέβαλαν στο Συμβούλιο της Ευρώπης με τίτλο «Κλιματικές Αλλαγές και Διεθνής Ασφάλεια». Διαπιστώνουμε, ότι ο προβληματισμός για τις πληθυσμιακές μετακινήσεις εξαιτίας των κλιματικών αλλαγών και των επιπτώσεων τους στο περιβάλλον προσανατολίζεται κυρίως σε θέματα εθνικής ή διεθνούς ασφάλειας. Στο πλαίσιο αυτό άλλωστε κινούνται και οι εργασίες του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, που κατά την πρώτη συζήτηση του θέματος το 2007, εστιάστηκε στις κλιματικές αλλαγές και στις επιπτώσεις τους στην διεθνή ασφάλεια.

Στο πλαίσιο του συνεδρίου με θέμα την αναγνώριση νομικού καθεστώτος για τους περιβαλλοντικούς μετανάστες που πραγματοποιήθηκε στη Limoges το 2005, γάλλοι νομικοί ειδικοί για το περιβαλλοντικό δίκαιο συνέταξαν την Διακήρυξη της Limoges. Στα τέλη του 2007, μια ομάδα ειδικών επιστημόνων δημοσίευσε έκθεση με τίτλο «Towards a Global Governance system to Protect Climate Refugees» προτείνοντας ότι το πρόβλημα της περιβαλλοντικής μετανάστευσης πρέπει να αντιμετωπιστεί στο πλαίσιο της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Την ίδια περίοδο, ομάδα ειδικών επιστημόνων του German Advisory Council on Global Change (WBGU) παρουσίασε έκθεση με τίτλο «Climate Change as a Security Risk» στην οποία αναφέρεται ότι το φαινόμενο της περιβαλλοντικής μετανάστευσης θα ενταθεί τις επόμενες δεκαετίες γεγονός που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη διεθνή ασφάλεια.

Το σύνολο των δράσεων και των πρωτοβουλιών έχει ως πρωταρχικό σκοπό να ευαισθητοποιήσει την κοινή γνώμη και τον πολιτικό κόσμο για τις επιπτώσεις που έχουν στον άνθρωπο οι κλιματικές αλλαγές και κυρίως για τις μετακινήσεις των απειλούμενων πληθυσμών ως συνέπεια ακριβώς αυτών των επιπτώσεων των κλιματικών αλλαγών. Επιπλέον, οι δράσεις και οι πρωτοβουλίες ωθούν τις κυβερνήσεις και τα όργανα λήψης αποφάσεων σε διεθνές αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο να πάρουν θέση και να ενεργήσουν άμεσα για την νομική αναγνώριση και προστασία των περιβαλλοντικών μεταναστών. Παράλληλα, σε παγκόσμια κλίμακα αναπτύσσεται ο προβληματισμός περί του δραστικού περιορισμού της εισόδου μεταναστών. Για αυτό το λόγο, οι χώρες του βορείου ημισφαιρίου είναι ιδιαίτερα επιφυλακτικές σε θέματα μεταναστευτικών πολιτικών και ασφάλειας.

5. ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ-ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΥ ΜΕΤΑΝΑΣΤΗ

Όπως αναφέραμε πιο πάνω η Συνθήκη της Γενεύης θέτει ορισμένες προϋποθέσεις για να χαρακτηριστεί κάποιος ως πρόσφυγας. Θα πρέπει να έχει μετακινηθεί εκτός των συνόρων, διεθνώς αναγνωρισμένων, και να έχει υποστεί δίωξη από την πολιτική εξουσία. Είναι προφανές, ότι οι περιβαλλοντικοί μετανάστες δεν πληρούν αυτές τις προϋποθέσεις και για αυτό τον λόγο οι συντάκτες της Συνθήκης τους απέκλεισαν επειδή υπέθεσαν ότι προστατεύονται από το εθνικό δίκαιο. Η ουσιώδης αιτία δημιουργίας της Συνθήκης ήταν να προσφέρει μια διεθνή νομική αναγνώριση και προστασία σε αυτούς που εκδιώχθηκαν από τις εστίες τους και μετακινήθηκαν είτε στο εσωτερικό της χώρας είτε εκτός συνόρων κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Σημειώνουμε ότι, σε αρκετές περιπτώσεις, οι περιβαλλοντικοί μετανάστες δεν τυχαίνουν της υποστήριξης της χώρας τους. Αρκετές φυσικές καταστροφές και περιβαλλοντικά προβλήματα έχουν γίνει στις υπό ανάπτυξη χώρες που είναι αδύναμες να προσφέρουν οποιαδήποτε βοήθεια στα θύματα αυτών των καταστροφών (Gemenne F., 2007). Όμως η εμπειρία των τελευταίων ετών έχει αποδείξει ότι από την στιγμή που έχει ολοκληρωθεί η φυσική καταστροφή σε μια ανεπτυγμένη χώρα, η άμεση κρατική συνδρομή προς τους πληγέντες μπορεί να είναι και σε αυτή την περίπτωση ανεπαρκής (π.χ. ο τυφώνας Κατρίνα στις ΗΠΑ).

Η προστασία που απολαμβάνουν σήμερα οι περιβαλλοντικοί μετανάστες παραμένει σε σημαντικό βαθμό αβέβαιη και γενικά περιορίζεται σε ζητήματα αποζημίωσης, ασφάλισης,

κ.λπ. Σημειώνουμε ότι η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες ή άλλοι διεθνείς οργανισμοί, παρεμβαίνουν επειδή βρίσκονται ήδη στην περιοχή (π.χ. το Τσουνάμι στην Άπω Ανατολή τον Δεκέμβριο του 2004, ο σεισμός στο Πακιστάν τον Οκτώβριο του 2005).

Από πρώτη άποψη, η νομική αναγνώριση και προστασία των περιβαλλοντικών μεταναστών φαίνεται δελεαστική. Ωστόσο, οι νομικοί, ειδικοί για θέματα ασύλου, τρέμουν με την ιδέα αναθεώρησης της Σύμβασης της Γενεύης επειδή, στην περίπτωση που προβλεπόταν η αναθεώρησή της, οι σημερινές πολιτικές συνθήκες δεν είναι ευνοϊκές έστω και για μια περιοριστική αναθεώρηση των δικαιωμάτων του ασύλου. Η ερώτηση που άμεσα προκύπτει είναι αν ένα καθεστώς νομικής αναγνώρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών προσφύγων είναι η πλέον κατάλληλη λύση για αυτούς;

Στη διεθνή βιβλιογραφία, διακρίνουμε δύο τάσεις αντιμετώπισης αυτού του θέματος: τους επικριτές και τους υποστηρικτές της ιδέας για τη διεθνή νομική αναγνώριση και προστασία των περιβαλλοντικών μεταναστών (Magniny, 2008).

Οι επικριτές

- α) Οι επικριτές υποστηρίζουν ότι οι ισχύοντες θεσμοί, η Διεθνής Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες (1951) καθώς και το σχετικό Πρωτόκολλο (1967), επαρκούν να πλαισιώσουν νομικά τους περιβαλλοντικούς μετανάστες. Ισχυρίζονται ότι πρόκειται για ισχύοντα θεσμικά μέσα και θα ήταν προτιμότερο να προσανατολιστούμε στην ουσιαστική εφαρμογή και υλοποίηση αυτών παρά στη δημιουργία νέων θεσμών. Η Διεθνής Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες καθώς και το σχετικό Πρωτόκολλο αναφέρονται αποκλειστικά σε μεμονωμένα φαινόμενα και διαδικασίες και είναι ανεφάρμοστα σε περιπτώσεις μαζικής εξόδου πληθυσμών εξαιτίας των κλιματικών αλλαγών. Η διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου είναι αδύνατη γιατί τα αίτια που προκαλούν τους κλασικούς πρόσφυγες –πολιτικοί, οικονομικοί– είναι τελείως διαφορετικά από τα αίτια των περιβαλλοντικών μεταναστών, επομένως διαφέρουν και τα αντίστοιχα μέτρα και οι κατάλληλες πολιτικές που θα πρέπει να ληφθούν καθώς και ο τρόπος υλοποίησής τους για την προστασία τους. Μια επιπλέον ουσιώδης διαφορά μεταξύ των κλασικών προσφύγων και των περιβαλλοντικών μεταναστών είναι ότι οι μεν πρώτοι από τη στιγμή που εγκαταλείπουν το κράτος προέλευσής τους δεν απολαμβάνουν πλέον τη νομική προστασία του, ενώ οι περιβαλλοντικοί μετανάστες εξακολουθούν να βρίσκονται υπό την θεσμική προστασία του κράτους προέλευσής τους, στην περίπτωση που έχουν μετακινηθεί εντός των συνόρων. Στην περίπτωση που έχουν μετακινηθεί εκτός συνόρων, τότε βρίσκονται υπό την θεσμική προστασία της χώρας υποδοχής τους. Οι κλασικοί πρόσφυγες βρίσκονται υπό καθεστώς νομικής ρήξης με τη χώρα καταγωγής τους, ενώ αντίθετα οι περιβαλλοντικοί μετανάστες απολαμβάνουν ένα καθεστώς ανεπάρκειας των υλικών μέσων της χώρας προέλευσής τους, χωρίς να χρειάζεται να αντικατασταθεί η νομική σχέση που συνεχίζει να υφίσταται και θα επανέλθει σε πλήρη ισχύ σύντομα στην περίπτωση που η περιβαλλοντική αλλαγή δεν είναι ανεπανόρθωτη και η μετακίνηση γίνεται εντός των συνόρων. Στην περίπτωση που η περιβαλλοντική καταστροφή είναι ανεπανόρθωτη και οι περιβαλλοντικοί μετανάστες μετακινούνται εκτός συνόρων, τότε υπάρχει οριστική νομική ρήξη με την χώρα προέλευσής τους.
- β) Η αποδοχή ενός καθεστώτος νομικής προστασίας και αναγνώρισης των περιβαλλοντικών μεταναστών μπορεί να τους εμποδίσει να μετατραπούν σε οικονομικούς σε βάθος χρόνου. Ειδικότερα, στην περίπτωση που οι περιβαλλοντικοί μετανάστες αναγνωριστούν ως οικονομικοί θα μπορούσαν να δελεαστούν από την προοπτική εγκατάστασής τους σε άλλες πόλεις ή στο εξωτερικό και τότε δεν εντάσσονται σε μια προοπτική επιστροφής στις εστίες τους. Επομένως, είναι ιδιαίτερα σημαντική η αποκατάσταση του πληγέντος περιβάλλοντος ή της πληγείσας περιοχής σε εύλογο χρονικό διάστημα. Οι περιβαλλοντικοί μετανάστες διαφέρουν από τους οικονομικούς και τους πολιτικούς πρόσφυγες επειδή οι μεν πρώτοι υποχρεούνται είτε άμεσα είτε προοδευτικά να μετα-

κινηθούν εξαιτίας της βιαιότητας της φυσικής καταστροφής, ενώ αντίθετα οι οικονομικοί και πολιτικοί πρόσφυγες υπήρξαν αποτέλεσμα συγκροτημένης και προσωπικής του απόφασης.

Οι υποστηρικτές

α) Αντίθετα με τους επικριτές, οι υπέρμαχοι προσδιορισμού καθεστώτος νομικής αναγνώρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών μεταναστών υποστηρίζουν, ότι τα υφιστάμενα θεσμικά μέσα, η Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967, είναι αναποτελεσματικά και ανεπαρκή για να πλαισιώσουν την έννοια των περιβαλλοντικών μεταναστών, καθώς και ξεπερασμένα λόγω της ύπαρξης ήδη μεγάλου αριθμού περιβαλλοντικών μεταναστών.

Επιπλέον, για να προσδιοριστεί ένα καθεστώς για τους περιβαλλοντικούς μετανάστες θα πρέπει να εστιαστεί σε διαφορετικές προσεγγίσεις από εκείνες στις οποίες βασίστηκαν οι πράξεις του 1951 και 1967 που προσπάθησαν να αποσαφηνίσουν το καθεστώς των προσφύγων μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο. Το καθεστώς για τους περιβαλλοντικούς μετανάστες θα πρέπει να ενταχθεί σε ένα πλαίσιο στρατηγικών προοπτικών ώστε να προβλεφθούν περιβαλλοντικές καταστροφές και να περιοριστούν οι επιπτώσεις τους.

β) Οι τελικοί ωφελούμενοι-δικαιούχοι του προσδιορισμού καθεστώτος νομικής αναγνώρισης και προστασίας θα είναι το σύνολο των ανθρώπων που, εξαιτίας μιας περιβαλλοντικής καταστροφής, αιφνίδιας ή βαθμιαίας, καθώς και των συνεπειών αυτής, υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους, προσωρινά ή οριστικά, επειδή το περιβάλλον, ως συνέπεια μιας οικολογικής καταστροφής, δύναται να παραμείνει μόνιμα ακατοίκητο, και οι περιβαλλοντικοί μετανάστες να έρθουν αντιμέτωποι με το ενδεχόμενο να μην μπορέσουν πλέον να επιστρέψουν στις εστίες τους και να παραμείνουν επ' αόριστον στην περιοχή υποδοχής τους. Επομένως, η νομική αναγνώριση και προστασία αυτών των ανθρώπων είναι επιτακτική ανάγκη.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κατά την τελευταία δεκαετία, διαπιστώνουμε την όλο και αυξανόμενη ευαισθητοποίηση των επιστημών, των πολιτικών και της κοινής γνώμης για τα θέματα της κλιματικής αλλαγής και των επιπτώσεών τους στις μετακινήσεις πληθυσμών. Είναι φανερό ότι, ο πραγματικός αριθμός σε παγκόσμιο επίπεδο των ατόμων που πρόκειται να εγκαταλείψουν τις εστίες τους εξαιτίας περιβαλλοντικών προβλημάτων παραμένει εντελώς αδιευκρίνιστος μέχρι στιγμής. Ανεξάρτητα της μελλοντικής έντασης του φαινομένου, είναι φανερό ότι, όπως το υποστηρίζει η Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών, η άμεση προστασία και διατήρηση του περιβάλλοντος είναι η μοναδική βιώσιμη λύση για την αποτροπή σημαντικών μεταναστευτικών ρευμάτων.

Επιλέξαμε, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, να υιοθετήσουμε τον όρο «περιβαλλοντικός μετανάστης» έναντι του όρου του «περιβαλλοντικού πρόσφυγα» επειδή κρίναμε ότι προσδιορίζει με πιο σαφή τρόπο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις ιδιαιτερότητες των ατόμων που μετακινούνται εξαιτίας των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Αν έχουν αναληφθεί σημαντικές πρωτοβουλίες σε διεθνές και σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την θεσμική αναγνώριση και προστασία των περιβαλλοντικών μεταναστών, το διεθνές θεσμικό πλαίσιο παραμένει ανεπαρκές με σημαντική διάσταση απόψεων ως προς την αναγκαιότητα θέσπισης της νομικής αναγνώρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών μεταναστών.

Διακρίνουμε επίσης, έντονο προβληματισμό των κυβερνήσεων των χωρών του βορείου ημισφαιρίου για την θεσμική αναγνώριση και προστασία των περιβαλλοντικών προσφύγων στο πλαίσιο αναθεώρησης της Συνθήκης της Γενεύης για τους πρόσφυγες.

Τελικά, η έρευνα που πραγματοποιείται διεθνώς για την νομική αναγνώριση και προστασία των περιβαλλοντικών μεταναστών προσαρμόζεται στις ιδιαιτερότητες αυτής της κατηγορίας μεταναστών, όμως παραμένουν αναπάντητα τα ερωτήματα σχετικά με το ποια

χαρακτηριστικά θα πρέπει να γίνουν επιστημονικώς αποδεκτά για μια ενδεχόμενη θεσμική καθιέρωση των περιβαλλοντικών μεταναστών.

7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alliance Libre Européenne-Vert, 2008. Déclaration sur les migrations climatiques, in *Actes de la conférence, Parlement Européen sur les Migrations climatiques*, Publication des Verts.
- Appel de Limoges sur les réfugiés écologiques*, 2005. Centre International de Droit Compare de l'Environnement (CIDCE).
- Assemblée Parlementaire du Conseil de l'Europe, 2006. Motion pour une Recommandation sur la question des réfugiés de l'environnement.
- Bierman F., and Boas I., 2007. *Towards a Global Governance system to Protect Climate Refugees*. Global Governance Project.
- Christian Aid Report, 2007. *Human tide, the real migration crisis*.
- EACH-FOR, 2007. Environmental Changes and Forced Migration Scenarios.
- El-Hinnawi H., 1985. *Environmental Refugees*. Nairobi, UNEP.
- Gemenne F., 2007. *Migrations et Environnement: Introduction sur une relation méconnue et souvent négligée*. Centre d'Animation et de Recherche en Ecologie Politique (ETOPIA).
- Haut Commissariat des Nations Unies pour les réfugiés (UNHCR), 1951, 1967. *Convention et Protocole relatifs au statut des réfugiés*.
- Haut Représentant et la Commission Européenne à l'attention du Conseil européen, 2008. *Les changements climatiques et la sécurité internationale*.
- Hugo G., 1996. *Environmental Concerns and International Migration*. International Migration Review, n° 30, Centre for Migration Studies, Blackwell Publishing, New York.
- Magniny V., 2008. *Des victimes de l'environnement aux réfugiés de l'environnement*, Asylon, n° 6.
- McGregor J., 1995. *Are there environmental refugees?*, Refugee Participation Network, no 18, Oxford University, Oxford.
- Nations Unies, Conseil de Sécurité, 2007. Premier débat sur les changements climatiques et leurs conséquences pour la sécurité internationale.
- Parlement Européen, 2004. *Déclaration sur la reconnaissance d'un statut communautaire des réfugiés écologiques*.
- Stern N., 2006. *Stern Review: The Economics of Climate Change*.
- Suhrke A. and Visentin A., 1991. *The Environmental Refugee: A New Approach*. Ecodecision, Montréal, n° 2.
- Swain A., 1996. *Environmental Migration and Conflict Dynamics: Focus on Developing Regions*. Third World Quarterly, no 17, Routledge, London.
- WBGU (German Advisory Council on Global Change), 2007. *Climate Change as a Security Risk*.
- Wood W.B., 2001. Ecomigration: linkages between environmental change and migration, in ZOLBERG A.R. and BENDA P.N. (eds.), *Global Migrants, Global Refugees*, Berghahn Books, New York.